

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 15.04.2024

Kabul / Accepted: 28.05.2024

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1468577

**MAGTYMGULY PYRAGYNYŇ ŞYGYRLARYNDA MILLI
LYBASLAR BARADA**

Aýnabat BABAÝEWA*

Öz

Beýik söz ussady Magtymguly Pyragy bütin dünýäde umumyadamzat gymmatlyklarynyň genji-hazynasyna saldamly goşant goşan akyldardyr. Türkmen halkynyň milli şahyry Magtymguly Pyragynyň edebi mirasy taryhçylyk, edebiyatçylyk, dilçiler, filosoflar üçin gymmatly çeşmedir. Akyldar şahyryň döredijiliginiň özboluşly aýratyn taraplarynyň biri-de onuň eserlerinde şol döwrüň taryhyny, jemgyýetçilik aýratynlyklaryny, halkyň ýaşayş-durmuş şertleri bilen bagly bolan taryhy wakalary beýan edilýär. Onuň eserlerinde türkmen etnografiýasyna degişli bolan maglumatlaryň köp bolmagy, onuň döredijiliginiň özboluşly taraplaryny ýüze çykarmakda, şol döwrüň taryhyny içgin öwrenmekde örän ähmiýetlidir. Etnografiýa ylmynda milli egin-eşiklere aýratyn orun degişlidir. Türkmen milli egin-eşikleri örän köp görnüşe eýedir: başgaplar, köýnekler, donlar we başgalar. Türkmen halkynyň milli lybaslary myňýylyklardan gözbaş alyp, her döwre görä taýýarlanylşy, görnüş we bezeliş taýdan dürli hilli atlandyrylyp, kämilleşdirilip dowam etdirilip gelipdir. Dana şahyr Magtymgulynyň hem eserlerinde şol döwre mahsus bolan we has ýörgünli geýlen, ýagny ulanylan egin-eşikleriň dürli görnüşleriniň atlaryna duş gelmek bolýar. Olaryň içinde başgaplaryň, egne geýilýän köýnekdir, donlaryň, dakylýan guşaklaryň hat-da olaryň taýýarlanylşy matalarynyň görnüşleriniň atlaryna we olar bilen bagly bolan birnäçe adalgalara gabat gelinýär. Şol adalgalaryň köpüsi biziň häzirki günlerimizde ulanylýan bolsa, käbirleriniň orunlary täze sözler bilen çalyşylandygyny belläp geçmek zerurdyr. Çünki munuň sebäbini Magtymgulynyň döwründen üç asyra golaý wagat geçendigi hem-de her bir döwrüň özüne mahsus bolan egin-eşikleriň bolandygy bilen düşündirmek bolar. Mysal üçin milli egin-eşikleri aňladýan don, kaba, jüpbe, hyrka, reda, külah, peş, selle, hülle ýaly adalgalar şol döwürlerde köp ulanylan sözlerdir. Sebäbi şol döwürlerde bu lybaslaryň köpüsiniň dini wekilleriň adamlary tarapyndan geýlendigini aýtmak bolar. Muny Magtymgulynyň döwürde jemgyýete Ýslam dininiň täsiriniň uly bolandygynyň üsti bilen aňlamak bolar. Ony şahyryň eserlerinde duş gelýän käbir şygyr bentlerinde tassyklaýar: “Nowaýy jindeli, egni hyrkapuş //Meniň sahypjemalymny gördüňmi”, “Esgi şaldan artyk puşeş geýmedi //Ahyrýet öýi boldy kasdy atamyň”, “Bir bölek erenler tekrimin eýläp //Alu-ýaşyl geýip, esbabyn şaýlap” we şuna meňzeş. Ine şular ýaly mysallar şahyryň döredijilik mirasyna has içgin aralaşmaga we ylmy nukdaýnazaryndan öwrenmäge giň mümkinçilik berýär.

Anahtar Kelimeler: Türkmen taryhy, Magtymguly, Egin-eşikler, Şygyrlar, Adalgalar.

* Dr. Türkmenistanyň Ylymlar Akademiýasynyň Taryh we Arheologiya Instituty, Aşgabat/Türkmenistan, aynababayewa04@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6742-5308

NATIONAL COSTUME IN THE POEMS OF THE MAGTYMGULY FRAGI

Abstract

The great master of words Magtymguly Pyragy is a thinker who has constantly contributed to the treasury of universal human values throughout the world. The literary heritage of Magtymguly Pyragy, the national poet of the Turkmen people, is a valuable source for historians, writers, linguists, and philosophers. One of the unique aspects of the wise poet's work is that his works describe the history of that time, social characteristics, historical events related to the living conditions of the people. The abundance of information related to Turkmen ethnography in his works has great importance for revealing the unique aspects of his work and in depth study of the history of that time. In the science of ethnography, a special place belongs to national clothing. Turkmen national clothing has many types: jackets, dresses and others. The national costumes of the Turkmen people have evolved over thousands of years, been improved and given various names in terms of manufacture, shape and decoration. In his works, the famous poet Magtymguly also mentions the names of various types of clothing that were typical for that time and were more fashionable. These include the names of types of clothing, dresses, belts and even the types of fabrics from which they are made, and several related terms. Although most of these terms are still in use today, it is important to note that some of them have been replaced by new words. The reason for this can be explained by the fact that almost three centuries have passed since the time of Magtymguly and each era has its own clothes. For example, in those days words such as don, kaba, jupbe, khyrka, reda, kulakh, pesh, celle, hülle meaning national clothing, were often used. Because in those days of these robes were worn by people of religious representatives. This can be understood by the enormous influence of Islam on society during the time of Magtymguly. This is confirmed in some poems found in the poet's works: "Novay is crazy, his shoulders are folded // You saw my dress, jewelry" and others. Such examples provide ample opportunity to carefully studying of ofthe poet's creative heritage from scientific point of view.

Keywords: Turkmen history, Magtymguly, Clothes, Poems, Idioms

Giriş

XVIII asyrdan ýaşap geçen türkmen nusgawy şahyry Magtymguly Pyragynyň eserleri gymmatly çeşmedir. Mahtumkulunyň goşgulary türkmen durmuşynyň ähli ugurlaryny öz içine alýar (Sağlam, 2017: 307). Şahyryň köptaraply döredijiligi türkmen halkynyň bitewi durmuşy, arzuw-hyýallary, ruhy-ahlak ýörelgeleri bilen berk baglanyşyklydyr. Akyldar şahyryň döredijiliginde türkmen halkynyň taryhyna, milli mirasyna degişli bolan maddy we ruhy gymmatlyklara uly orun berilipdir. Şol gymmatlyklaryň içinde milli lybaslarymyza degişli bolan baý etnografîýa maglumatlara gabat gelinýär. Bu bolsa şol döwrün taryhyny, ilatyň ýaşayyş durmuşy, olaryň geýen egin-eşikleri, meşgul bolan kesp-kärleri bilen bagly maglumatlary seljermekde örän ähmiýetlidir. Şahyryň goşgularynda egin-eşikleriň dürli görnüşleriniň atlaryna, olaryň ulanyş häsiýeti barada we olar bilen bagly çeper deňeşdirmelere syn etmek bolýar. Magtymgulynyň “Külaly geldi”, “Don bolsa”, “Don tapylmasa”, “Donly görüner”, “Don gerek” (Magtymguly, 1977: 169, 269, 295, 296, 512) goşgularynyň atlary türkmen lybaslarynyň käbir görnüşleriniň ady bilen berilipdir. Şygrylaryň atlaryndaky lybasyň ady goşgynyň mazmunynda hem özüniň ulanyş häsiýeti bilen göni manysynda berilipdir. Şahyryň käbir goşgularynda bolsa lybasyň çeper serişde deňeşdirme mysalynda getirilendigine hem duş gelinýär. Bu ýagdaýy milli gymmatlyklarymyzyň ruhumyza has ýakyn bolandygyny we ony çeper meňzetme hökmünde ulanmagynyň sebäbini şahyryň halkyň milliligine bolan söýgüsiniň has ýokary bolandygy bilen düşündirmek bolar.

1. Magtymgulynyň şygrylarynda türkmen milli lybaslarynyň çeper beýany

Türkmen milli lybaslary öz gözbaşlaryny asyrlaryň jümmüşinden alyp gaýdaýarlar. Uzak taryhy ýyllaryň dowamynda milli lybaslar halkymyz tarapyndan kämilleşdirilip, nesillerden-nesillere geçirilip dowam etdirilip gelipdir. Milli lybaslar her döwre görä, halkyň ýaşayyş-durmuş şertlerine laýyklykda dürli görnüşlere eýe bolupdyrlar. Olar halkyň ýaşayan sebitine, döwrüne görä, görnüş, ulanyş, taýýarlanylş we bezeliş taýdan özara tapawutlanypdyr. Netijede lybaslar toýda, ýasda we gündelik durmuşda geýilýän görnüşlere bölünip, olar milli dâp-dessurlar, edim-gylymlar bilen hem berk bagly bolupdyrlar. Türkmen milli lybaslary baradaky has irki maglumatlar biziň günlerimize ýazuw çeşmeleriň, arheologiýa taryhy tapyndylaryň üsti bilen gelip ýetipdir. Bu gymmatly çeşmeler halkyň her bir döwürde alyp baran ýaşayyş durmuşy baradaky maglumatlary öwrenmekde esas bolup hyzmat edýär. Beýik söz ussady Magtymguly Pyragynyň döredijiligi hem öz döwrüniň taryhyny beýan etmekde gymmatly çeşme bolup durýar. Mälim bolşy ýaly, dana şahyryň ýaşan döwri XVIII asyrdan XIX asyryň başlaryna gabat gelýär. Bu döwürler türkmen halkynyň dagynyk ýaşan we galagoply döwri hasaplanylýar. Sebäbi şol wagtky halkyň ýaşayyş-durmuş derejesiniň agyr bolmagy, oňsuksyzlyk, soňy gelmeýän çapawuçylykly çozuşlar türkmen jemgyýetiniň bir ýere jem bolup, agzybir ýaşamak, döwlet gurmak ýaly arzuwlaryň edilen zamanasydyr. Bu ýagdaý akyldar şahyryň döredijiliginde dürli temalaryň üsti bilen beýan edilýär. Muny şahyryň “Don tapylmasa”:

“Dok talaşar sebze hylgat geýmäge,

Kilim gözel zatdyr, don tapylmasa;

Aç dyrjaşar gury nany iýmäge,

Müşgüldir, bişirge un taylmasa”

diýen goşgy bentlerinden hem görmek bolýar. Bu ýerde egin-eşiğiň mysalynda ýagny, şahyr donuň ýok ýerinde, kilimiň hem donuň ýerine ulanyş boljakdygyny nygtaýar. Çünki şol galagoply döwürde islegiňe görä, eşik geýmek ýaly ýagdaýlaryň örän kyn bolandygyna düşünmek kyn däl. Akyldar şahyryň bu şygryndaky “Kilim” sözi egin-eşik bilen bagly ulanylypdyr, çünki onuň öň derwüşleriň geýýän geýimi bolandygyny we häzirkä döwürde kilimiň halyçylyk bilen bagly dil gatlagynda “haly ýaly ýüwürdülip, erşiniň içinden ikgat argaç geçirilip dokalýan düşegi” aňladýandygyny alymlar öz işlerinde belläp geçýärler (Gummanowa, 2014: 154). Don – türkmenleriň uzyn we giň daşky milli geýimidir. Türkmenlerde donlaryň birnäçe görnüşi ulanylyp, ony erkek kişilerem, zenanlardyr çagalaram geýipdirler. Edil beýleki lybaslar ýaly, donlar hem görnüş, ulanyş we bezeg taýdan özara tapawutlanypdyr. Halk arasynda donuň arzyly eşik hasaplanylýandygyny atalar sözleriniň, dürli rowaýatlardyr dessanlaryň, şahyrlaryň baý döredijilik

eserleriniň ählisinde hakyky we göçme manylarda giňden ulanylandygy hem tassyklaýar. Atalar sözünde “Geňeşli don gysga bolmaz”, “Il agasyz bolmaz-don ýakasyz”, “Akyllynyň aty armaz, dony tozmaz”, “At münmedik at münse, çapa-çapa öldürer, Don geýmedik, don geýse kaka-kaka tozdurar”, “Ata gören ýol keser, ene gören don keser”, “Dostuň könesi ýagşy – donuň täzesi”, “Dogan – donuň daşy, perzent ýüregimiň – başy”, “Her kişiniň işi däl deri eýlap, don tikmek”, “Toýa gitsen doýup git, toý donuň geýip git” we başgalar (Berdimuhamedow, 2016: 21, 23, 47, 59, 60, 83, 121, 172). Şular ýaly mysallara akyldar şahyryň döredijiliginde hem duş gelmek bolýar. Şahyryň goşgularynda “Don” sözünüň başgada birnäçe atlandyrylyşlaryda berilýär. Olar: kaba, jüpbe, hyrka, reda ýaly adalgalarydyr. Bu adalgalaryň hemmeside giň, uzyn tikilen dony we halady aňladypdyr. Magtymgulynyň “Şalyk bile” şygyrynda:

“Eý aty ýüwrük ýigit, özi goçak, gülgün kaba

Munda jebr eden kişi, ol günde bolgaý rusiýa” (Magtymguly diwan, 2014: 74) diýen setirlere gabat gelinýär. Bu ýerde “Kaba” sözi – don, uzyn geým (Meredow, 1988: 162) manyny aňladypdyr. Şahyryň “Gözel sen” şygyrynda (Magtymguly, 1977: 70):

“Usta Japar işi, senjap jüpbesi,

Ispyhanda gurlan ýaýy gözəl sen!”

diýen setirlerde gelýän “Jüpbe” sözi onuň döwründe giňden ulanylan, emma manysy häzirki zaman okyjylarynyň köpüsine belli bolmadyk bu söz birliginiň asyl manysy giň we uzyn tikilen dony aňladypdyr. Senjap jüpbesi – awysyýdik diýen haýwanyň derisinden tikilen içmeği aňladypdyr (Meredow, 1988: 132). Jüpbe bilen bilelikde gelýän jöwşen sözide uruşda geýilýän simden ýasalan sowudy aňladyp, türkmen dilinde oňa “Demir don” hem diýilýär. Şahyryň “Köýmän ýigide” şygyrynda (Magtymguly, 1977: 536):

“Jüpbe jöwşen, zere-sowut

Keserli gylyç, arap at,

Söweş günü gider uýat

Gaýraty bolman ýigide”

diýen bentleriniň üsti bilen jüpbe jöwşeniň ýigitleriň söweş gününde geýýän üstki eşikdigine göz ýetirmek bolýar. Mundan başgada şahyryň şygyrlarynda duş gelýän “Hyrka – jinde, şylha” sözi derwüşleriň geýýän geýimi diýlip düşündiriş berilýär (Meredow, 1988: 444). Hyrka başga-da abdal jindesi hem diýilipdir. Bu barada dana şahyryň “Gördüňmi”, “San bolsam”, “Könlüm”, “Seýranda” atly şygyrlarynda derwüş lybasy bolan hyrkanyň asyl we göçme manylarda ussatlyk bilen ulanylandygyny görmek bolýar. Onuň “Seýranda” şygyryndaky (Magtymguly, 1977: 627):

“Kyl dy oňa hak rahmet,

Nury-tejelli gudret,

Hyrka geýen Hoja Ahmet

Seýramdadyr-Seýramda”

diýen bendinde hyrkanyň asyl manysynda, “Gördüňmi”, “San bolsam” we “Könlüm” şygyrlarynda bolsa çeper meňzetme-deňeşdirme manylarynda gelýändigine syn etmek bolýar (Magtymguly, 1977: 24):

“Nowaýy jindeli, egni hyrkapuş,

Meniň sahypjemalymny gördüňmi?”

ýa-da (Magtymguly, 1977: 112):

“Jan göterip, baryp ýetdim bir bapdan,

Hyrka geýip, il içinde san bolsam,

Tün içinde baryp beýtulla tapdan,

Zar ýyglaýan sahyplarda hun bolsam”

ýa-da (Magtymguly, 1977:364):

“Säher turup doga kyl, ämin diýsin perişde,
Ne bardyr gapyl ýatyp, beýhuda oturuşda?
Mülki-jahan tutdurmaz, eýleseň müň serişde,
Abdal jindesin geýip, git diwana garyşda,
Ýogsa galar sen tenha, serkeşteýin-gamkeşde,
Aýdan sözüne pyglyň bolmasyn ýalan, köňlüm.”

Akyldar şahyryň şygyrlarynda don lybasynyň ýene bir görnüşiniň ady “Reda” sözüdir. Reda – don, ruhanylaryň geýýän dony manysynda berilýär (Meredow, 1988: 306). Söz ussadyň “Magtymgulynyň diwany” atly kitabynda berlen “Gördüňmi” şygyrynda (Magtymguly diwan, 2014: 125):

“Redaly, jindeli, egni hyrka puş,

Meniň sahyjemaşlymy gördüňmi?”

diýen görnüşinde berilipdir. Onuň “Seda boldum” şygyrynda (Magtymguly diwan, 2014: 77):

“Iýenim awy sandym, geýenim reda bildim,

Köydüm, bişdim, ýar-dostlar, örtendim, eda boldum”

ýa-da “Ýar bizim sary” goşgusynda (Magtymguly diwan, 2014: 49-50):

“Egni ak redaly, ýaşyl nikaply,

Ugraşdy bir ajap är bizim sary”

diýen setirler getirilýär. Bu şygyr bentlerinden görnüşi ýaly, “Reda” sözi hem şol döwürde belli bir ýagdaýda, şahsyýetiň alyp baran käri bilen baglanyşykly geýilen üstki eşik bolan donuň bir görnüşiniň bolandygyny bilmek bolýar. Ine, şu berilýän maglumatlardan çen tutsak türkmen milli egin-eşikleriniň içinde donuň gadymy döwürlerden bäri, birnäçe görnüşiniň bolandygyny halk arasynda onuň arzyly eşik hökmünde ulanylandygyny görmek bolýar. Şol esasan, hem şahyryň döredijiliginde don lybasynyň adyny köplenç göçme manylarda has köp ulanylandygyny aýratyn belläp geçmek zerurdyr. Onuň “Uçdum ýaranlar” şygyrynda (Magtymguly, 1977: 45):

“Magtymguly, hüşýär oldum, oýandym,

Oýandym, örtendim, tutaşdym, ýandym,

Magny bazaryda haýyata döndüm,

Şirin gazal donun biçdim, ýaranlar”

diýmek bilen Magtymguly özüniň beýik söz ussady bolup ýetişendigini we bu ugurda taplanyp kemala gelendigini halka ýetirýär. Goşgudaky “Haýyata” sözi biçimçi manyny berýändir. Bu bentdäki çeper meňzetmäniň üsti bilen biz hakykatdan-da şahyryň magnydan dok, akyldar, il-gün üçin gerekli ynsan bolup ýetişendigini bilýäris. Şular ýaly, çeper meňzetmelere şahyryň birnäçe goşgularynda gabat gelmek bolýar. Bu ýagdaý şygyryň manysynyň çeperçilik taýdan güýçlendirilmesine öz täsirini ýetirip bilipdir. Mysal üçin Magtymgulynyň “Ýörmeli boldy” şygyrynda (Magtymguly, 1977: 260):

“Magtymguly, aýama jan,

Biliň guşa, geý gazap don,

Hetden aşdy, bu zalym han,

Ahyr tor gurmaly boldy”

diýmek bilen, halkyň, il-günüň asuda ýaşamagy üçin gerek bolan çäreleriň görüldigini çeper beýan edýär. Şahyryň şular ýaly halka ýakyn bolan sada türkmen dilinde durmuşyň ähli ugurlary bilen baglanyşykly bolan temalary beýan edýän şygrylary bir bentde düşündirip bilmeği onuň söz usadynyň hakyky eýesiniň bolandygyny tassyklaýar.

Magtymguly şahyr öz döredijiliginde egin-eşik bilen bagly bolan “Don” sözünü ynsanyň dünýä gelen gününü, ýaşan döwrüni hem-de dünýäden öten gününü hem çeper meňzetme arkaly beýan etmegi-de başarypdyr. Şahyryň “Nahana geldiň” şygrynda:

“Dokuz aýy ötürip, inip jahana geldiň,

Emip eneň süýdüni, gundalyp, dona geldiň.

ýa-da (Magtymguly, 1977: 461-462):

“Segsen ýaşa baranda, köňlün geçer özüňden,

Gider bolsaň dünýäden, ýakasyz dona geldiň”

ýa-da “Don gerek” goşgusynda (Magtymguly, 1977: 512):

“Ne bela sen, adamzat,

Çyplak dogduň, don gerek;

Ak süýt emdiň, ulaldyň,

Hem aglar sen, nan gerek”

diýip ynsanyň dünýä gelenini beýan edýän bolsa, “Sönmek biläni”, “Düşen günlerim”, “Guçar gider”, “Hanyň galdy” şygrylarynda onuň bir gün bu ýalançy dünýäden ötmelidigini ýagny hoşlaşmalygydyny hem ýatladýar (Magtymguly, 1977:413):

“Dünýä, aklym ýetmez, beýle eser sen,

Golsuz tutar sen-de, ýüpsüz asar sen,

Pyragy, tiliň ýyg, tiliň keser sen,

Ak don geýip, ýere girmek biläni”

ýa-da (Magtymguly, 1977: 563):

“Ýüz ýaşa ýetirmän, alarlar janyň,

Uzadyp goýarlar, biçerler donuň,

Magtymguly, hemra bolsun imanyň,

Jan jesetden aýra düşen günlerim...”

ýa-da (Magtymguly, 1977: 591):

“Adam ogly, pelek seniň

Bir gün donuň biçer gider;

Saňa urar hanjaryny,

Jellat ganyn saçar gider”

ýa-da (Magtymguly, 1977: 603):

“Adam ogly, jan şährinde,

Gözle, yzda hanyň galdy;
 Gallaç galyp sen jahanda,
 Panyda, bak, donuň galdy”

ine, şular ýaly çeper meňzetme usuly şahyryň döredijiliginde giň orun almagy onuň şygrylarynyň mazmun taýdan baýlaşmagynda örän ähmiýetli bolandygyny aýtmak bolar. Bulardan başga-da dana şahyrymyz öz şygrylarynda adamy tanamak üçin, ýagny onuň gylyk-häsiýetini, adamkärçiligini, akyldygyny ýa-da kem akyldygyny bilmek üçin ynsanyň daş keşbine ýa onuň geýýän egin-eşigine seredip baha berip bolmaýandygyny “Sarp eýleýir aşyny” şygrynda şeýle beýan edýär (Magtymguly, 1977: 197):

“Bir niçeler gezer zerbap don bilen,
 Bir niçeler gezer gury san bilen,
 Adamzady tanyp bolmaz syn bilen,
 Synaşmagan bilmez kişi-kişini”

hakykatdan-da, akyldar şahyrymyzyň belleýşi ýaly, ýaşayyş durmuşda, jemgyýetde hökmany suratda adamlary tanamakda we oňa baha bermekde, diňe onuň geýen lybasyna ýa-da daşky keşbine seredip kesgitlemegiň kä halatlarda dogry gelmeýändigine durmuşdan hem göz ýetirmek bolýar.

Türkmen milli lybaslarynyň içinde başgaplary aýratyn orna eýedir. Başgaplary taýýarlanylşy, daşky görnüşi we ulanylşy boýunça dürli hilli atlandyrylypdyrlar. Türkmen başgaplarynyň gadymy görnüşleriniň atlaryna halk döredijilik eserlerinde, eposlarda, dessanlarda we şahyrlarymyzyň şygrylarynda duş gelmek bolýar. Akyldar şahyr Magtymguly Pyragynyň şygrylarynda hem türkmen başgaplarynyň birnäçe görnüşleriniň atlaryna gabat gelinýär: külah, telpek, selle, peş we başgalar. Bularyň içinde külah başgaby özüniň görnüşi we ulanylşy taýdan örän tapawutlanýar. Külah, küla – telpek, bürük; jöwher küla – demir telpek manyny aňladyp, ony esasan hem dini wekilleriniň adamlary geýipdirler (Meredow, 1988: 184). Bu barada alymlaryň işlerinde sopusylykda birnäçe akymlar bolup, şonuň “Nagyşbendi akymynyň wekilleriniň mydama başyna kulah geýýändigleri” ýörite bellenilip geçilýär. Muny dana şahyrymyz Magtymguly Pyragynyň “Külaly geldi” şygrynda (Magtymguly, 1977: 169):

Şol gije ýatyrdym, bir ahwal gördüm,
 Bir bölek başlary kulaly geldi;
 Tisginip oýandym, ýerimdem turdum,
 Gollary tylladan hasaly geldi

diýen bendinde hem kulahly geleniň kimlerdigi şygrynda getirilmese-de, bilmek bolýar. Çünki Magtymguly Pyragynyň bu şygry dini äheňde ýazylandyr. Sebäbi Magtymgulynyň döwründe jemgyýete Yslam dininiň täsiriniň uly bolandygyny şahyryň we onuň kakasy Döwletmämmet Azadynyň eserlerinden hem görmek bolýar. Şonuň üçin hem bu beýik şahsyýetleriň eserlerinde bu ugra degişli adalgalaryň has köp bolmagy düşnükli. Mysal üçin sopolaryň, derwüşleriň geýýän egin-eşiklerini aňladýan reda, jinde, hyrka, külah we ş. m. adalgalar Magtymguly Pyragynyň şygrylarynda has köp ulanylýar. Şahyryň “Hary-zar bolduň” şygrynda (Magtymguly, 1977: 607):

Kimse bilmez ne gowga bar gaşynda,
 Gündiz hyýalynda, gije düýşünde,
 Adam ogly, ne kulahdyr başynda,
 Niçe eýýam gezip bihabar bolduň

diýen bendinde “kulah” sözi göçme ýagny dert manysynda gelýär. Şeýle çeper meňzetme beýik şahyrymyzyň “Başynda berk bolsun döwlet külahy” diýen setirlerinde hem berilýär. Bu ýagdaý goşgynyň çeperçiligini has-da güýçlendiripdir. Akyldar şahyr Magtymguly Pyragynyň baý döredijilik mirasynda

türkmen milli lybaslar bilen baglanyşykly adalgalaryň hakyky we göçme manylarda giňden ulanmagy onuň beýik şahyrligyny ýene bir ýola tassyklaýar.

Netije

Türkmen halkynyň beýik söz ussady Magtymguly Pyragynyň edebi mirasy taryhçylyk, edebiýatçylyk, dilçiler, filosoflar üçin örän gymmatly çeşmedir. Onuň döredijiligi türkmen edebi diliniň taryhyna, taryh we etnografiýa ylmynda deňişli bolan gyzykly maglumatlary özünde saklaýar. Çünki şahyr Magtymguly Pyragy öz döwrüniň ýaşayyş durmuşyndan, janly halk gepleşiginden, dil serişdeleriniň dürli görnüşlerinden ýerlikli peýdalanylýar. Şonuň üçinem, onuň baý döredijilik mirasynda ylmyň ähli ugurlary boýunça gymmatly maglumatlar berilýär. Akyldar şahyr Magtymguly Pyragynyň şygrylarynda türkmen etnografiýasyna deňişli bolan milli lybaslarymyzyň görnüşleriniň atlaryna, olaryň ulanyş ähmiýeti baradaky maglumatlara düş gelmek bolýar. Mysal üçin şahyryň şygrylarynda türkmen lybasy bolan donuň dürli görnüşde atlandyrylandygyna gabat gelmek bolýar, olar: kaba, jüpbe, hyrka, reda adalgalarydyr. Bu adalgalaryň hemmesi üstki eşik manyny aňladýan hem bolsa, olaryň ulanyş ähmiýetiniň dürli-dürli bolandygy üçin, dürli hilli atlandyrylangynyna şahyryň şygrylarynyň üsti bilen göz ýetirmek bolýar. Ine, milli lybaslar bilen bagly şular ýaly maglumatlara dana şahyrymyzyň şygrylarynda giň orun berilipdir. Bu bolsa onuň döredijilik mirasynyň gymmatyny we ähmiýetini has-da artdyrýar.

Edebiýat

BERDIMUHAMEDOW, G. (2016). *Paýhas Çeşmesi*, Aşgabat: Türkmen döwlet neşirýat gullugy.

MEREDOW, A., AHALLY, S. (1988). *Türkmen Klassyky Edebiýatynyň Sözlügi*, Aşgabat: Türkmenistan.

Magtymguly, *Saýlanan Eserler* (1977). Çapa taýýarlanlar: Garryýew, B. A. Kösäýew, M. Kerbabaýew, B. M. Aşgabat: Türkmenistan.

Magtymguly Diwan. (2014). Magtymguly Pyragynyň 290 ýyllygy. Mollanepesiň golýazma nusgasy, Çapa taýýarlanlar: Aşyrow, A. Ali Muslu. Aşgabat: “Merkez” çaphanasy.

SAĞLAM, S. (2017). Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Mert ve Namert Tipi. *Bilig* (82), 303-327.